

LITTERATUR

NATIONALISM OCH INTERNATIONALISM

Av fil. lic. *BIRGER HAGÅRD*

Strax före julen 1960, berättas det, avtäcktes i Havanna en enorm målning som föreställde en kubansk variant av de tre konungarnas hyllning till Jesusbarnet, fött i en typisk kubansk hydda. De tre vise männen var Fidel Castro, hans betrodde medhjälpare Ché Guevara och som Balthasar den svarte generalstabschefen Juan Almeida. Över scenen strålade Betlehemsstjärnan, nu dock i skepnad av José Martí, en av de mest hyllade kubanska patrioterna från 1800-talet. Många liknande exempel på en monumental nationalism hos de nya staterna, särskilt de afroasiatiska som uppstått på revolutionär eller halvrevolutionär väg, skulle kunna anföras. 1800-talet har kallats »nationalismens århundrade», vilket kan vara rätt för Europas vidkommande. Beteckningen torde dock för världen i dess helhet, som bittert får vidkännas denna del av det europeiska arvet, med än större rätt kunna appliceras på vårt eget sekel, kanske med ett tillägg, »nationalismens århundrade under internationalismens täckmantel».

Problemet brännande aktualitet gör att man med särskilt intresse griper sig an professor *Torsten Gihls* arbete *Om freden och säkerheten* med underrubriken *Nationalism och internationalism* (Norstedts, 1962, pris 46:—). Arbetet är märkligt från många synpunkter. Det utgör en briljant översikt över samspelet mellan nationalistiska och internationalistiska strävanden alltsedan antiken fram till

våra dagar. Man vill endast beklaga att översiktliga framställningar av ett centralt problem är så pass sällsynta på svenska språket. Samtidigt har författarens ambition att teckna helheten och finna de olika utvecklingslinjerna på ett utomordentligt sätt kunnat förnas med inträngande analyser på vissa områden, som intresserat honom alldeles särskilt, t. ex. diskussionen kring temat »kolonialism» och »antikolonialism». Därmed kan man också knyta an till en annan aspekt som fascinerar. »Om freden och säkerheten» är inte bara ett vetenskapligt arbete, skrivet av en av vårt lands främsta auktoriteter på folkrättens och den internationella rättens område under senare tid. Vad som framför allt gör det så levande är sammanbindningen mellan en djupgående historisk lärdom och nuet. Den historiska framställningen följs upp med många exemplifieringar från våra dagars förhållanden. Till detta kommer så författarens på strikt rättsliga grunder motiverade avståndstagande från För-
enta nationernas agerande vid vissa tillfällen, ej minst i Katangafrågan. Detta kommer till uttryck såväl i bokens förord som i en efterskrift. Därmed blir framställningen också ett tungt vägande inlägg i den aktuella politiska debatten.

Långt efter det att Pax Romana hade upphört att vara en realitet kvarlevde dock i Europa ett enhetsideal. Låt vara att det visade sig omöjligt att

förverkliga den stora tanken om sacerdotium och imperium, som vart och ett inom sitt område men samtidigt i samverkan skulle sörja för kristenhetens välfärd. Under hela medeltiden var dock det kristna enhetsidealet en realitet för människorna. Och även sedan grunden lagts för de moderna nationalstaternas framväxande dröjde det icke länge förrän nya utvägar söktes för att realisera drömmen om enhet och en viss internationell rättsordning. Gihl erinrar om de idéer som i detta sammanhang presenterades av en rad lärda. Redan i början av 1300-talet tänkte sig Pierre Dubois, Filip den Skönes rådgivare, ett förbund av de europeiska makterna, såväl världsliga som andliga, dock under den franske kungens ledning och i syfte att återerövra det heliga landet. Ett liknande projekt framlades omkring hundra år senare av den böhmiske härskaren Georg Podiebrad, denna gång med turkfarans i tankarna. Gihl påminner också om att de kyrkliga koncilierna under 1400-talets första hälft kan sägas ha utgjort ett slags europeiska riksdagar, där ej blott andliga utan även rent världsligt politiska frågor ingående dryftades. Bland de projekt som framkastades under de följande århundradena nämner Gihl Emeric Crucés och Sullys.

Efter Napoleonkrigen förblekade enhetstankarna. Ur idéer vilkas innehåll hämtats från företrädesvis Rousseau, Burke och Herder växte så småningom den moderna nationalismen fram med alla de ödesdigra konsekvenser den kom att föra med sig för hela Europa. Alltjämt kunde dock jämvikten upprätthållas av »Le Concert européen» — det europeiska samförstånd som lades i dagen av stormakterna. Överhuvudtaget ser Gihl tillbaka på 1800-talet som ett av de lyckligaste århundraden mänskligheten har upplevt. Från 1815 till 1914 var Euro-

pa förskonat från några längre och förhärjande krig. Det stora folkkriget under tidsepoken utkämpades i Amerika.

Orsakerna till första världskrigets utbrott är Gihl som flertalet historiker före honom beredd att i första rummet tillskriva en serie missförstånd och olyckliga tillfälligheter. Skall någon skuldbörda likväl utdelas, bör den enligt författaren främst tillfalla det av nationalistiskt vanvett så starkt förblindade Serbien som hade betydligt större delaktighet i Sarajevomordet än som var känt 1914. En av första världskrigets allvarligaste konsekvenser var upplösningen av Österrike-Ungern, detta rike som var av så stor betydelse för jämvikten i Europa och därtill frambringare av en i sann mening europeisk kultur. Kring Österrike-Ungern och dess betydelse dröjer Torsten Gihl gärna och citerar med välbehag de bekanta orden från 1848, att om Österrike-Ungern inte redan funnits, hade man varit tvungen att uppfinna det. Med rätta erinrar författaren om att de nationella framtidsdrömmar som de många folkslagen i det forna kejsarriket hängav sig åt efter dess sammanbrott icke i något fall infriats. Med undantag av Österrike har samtliga delar av riket i våra dagar hamnat på den ofria sidan av järnridån.

Det lyckliga tillståndet under 1800-talet synes Gihl i första hand vara beredd att hänföra till tre faktorer: Le Concert européen, en inflytelserik och strävsam borgarklass samt liberalismen. Inte minst gammalliberalismen förhärligas i viss mån. Kanske ter sig resonemangen på denna punkt särskilt svårförståeliga för en konservativ. Även med ögonen öppna för de risker som varje schematisering för med sig kan i detta sammanhang också erinras om att vi under 1800-talet hade att göra med framför allt två

olika sidor av nationalismen, en konservativ och en liberal. Den liberala var revolutionär till sin prägel; den knöt an till territoriet, språket och fick under påverkan av darwinismen också en biologisk anstrykning — rasmomentet fördes in i bilden. Denna nationalism ingick på ett tidigt stadium en förening med liberalismen och vände sig mot den bestående ordningen. Den kom att utgöra drivkraften bakom de nationella enhetssträvandena i Tyskland och Italien. Den konservativa sidan av nationalismen åter kom i första hand att inriktas på värnandet eller skapandet av en kulturell samhörighet samt på lojaliteten mot det egna furstehuset. Denna nationalism utgjorde ett stöd för den bestående ordningen och kom till uttryck främst i de redan enade nationalstaterna, England och Frankrike. På andra ställen däremot kom den konservativa sidan av nationalismen lätt i konflikt med den liberala. Kanske hade dessa distinktioner förtjänat större uppmärksamhet från Gihl än vad som blivit fallet.

Vad gäller de strävanden att åstadkomma fred och säkerhet som knutits till FN är författaren pessimistisk och hans dom blir hård. »Under det att det talas mera än någonsin om behovet av internationell solidaritet och av att den nationella suveräniteten upphäves eller begränsas till förmån för en internationell överorganisation som skall sörja för fred och framåtskridande går utvecklingen i verkligheten mot internationell anarki.» I yr-vaken nationalism hävdar de nya staterna sin suveränitet långt över de gränser som medgivits av folkrätten och använder FN för långtgående ingrepp i andra staters angelägenheter. »FN har blivit en hård där efterkrigsårens nationalism rödglödgers, en klagomur, där även små och svaga stater räknat på gehör för anspråk som

de eljest aldrig tänkt sig att kunna framställa. Stadgans förbud mot användning av våld uppfattas som fribrev för att begå rättskränkningar mot andra stater utan att riskera efterräkningar, 'självbestämningsrätten' har lett till ett slags balkanisering av hela världen, till uppkomsten av dussintals stater med allt annat än stabiliserade samhällsförhållanden, stater utan möjlighet att stå på egna ben, stater som tillkommit under trycket av en hetsig nationalism men ofta innefattar flera 'nationaliteter', skilda till språk, religion och kulturnivå men med stamfränder inom angränsande stater, stater som styrs av f. d. nationalistledare som, oförmögna att inlösa de löften om en lysande framtid de strödde omkring sig, söker avleda det allmänna missnöjet genom aggressivitet mot främmande makter.»

Kanske underskattar Gihl den insats som FN trots alla svagheter och begångna orättfärdigheter likväl kan göra i vissa situationer. Som i Kubakrisen ges det ändå en möjlighet för en stormakt att maskera sin reträtt genom att till FN överföra vissa medlande funktioner. FN:s blotta tillvaro som permanent världspolitiskt diskussionsforum torde också på det hela taget kunna betecknas som något positivt. Det skall dock medges att härifrån är steget oändligt långt till de orealistiska förhoppningar som på sina håll alltjämt fästes vid världsorganisationen. I Gihls på en ingående analys grundade avståndstagande från FN:s aktioner i Kongo och särskilt Katanga är det däremot lätt att instämma. Slutsatserna av sitt resonemang i detta avseende sammanfattar Gihl sålunda: »Den oberoende maktfaktorn FN har utsikter till att bli ett nytt oroselement inom världspolitiken och en mera påtaglig fara för freden än någon som man hittills haft anledning att räkna med. Dessa framtidsutsikter

är icke fria fantasier, utan har stöd av att FN i Kongo lyckats att med ett mästestycke av ideell konkurrens bryta mot alla de grundläggande principerna i sin stadga: förbudet mot våld och förbudet mot angrepp, förbudet mot inblandning i staternas inre angelägenheter, skyldigheten att främja nationernas självbestämmanderätt och skyldigheten att lösa alla tvister med fredliga medel.»

Torsten Gihl hade ursprungligen för avsikt att skriva en framställning om Förenta nationerna, grundad på de föreläsningar han på sin tid som professor i internationell rätt höll vid Stockholms Högskola. Som så många gånger sker svälde emellertid vad som

avsågs att bli en inledande historik ut till ett självständigt arbete. En fortsättning kommer att följa, men, säger författaren, FN har så långt avlägsnat sig från sin ursprungliga målsättning, att det skulle vara ren ironi att utge arbetets andra del under dess avsedda titel »Fred och säkerhet genom internationell organisation». Han erinrar om att Immanuel Kant på sin tid hämtade titeln till sin bok »Zum ewigen Frieden» från en skylt som föreställde en kyrkogård. »Om freden och säkerheten skall bero av Förenta Nationerna lär det inte bli fred förrän de två sista människorna på jorden slagit ihjäl varandra», blir Torsten Gihls slutomdöme.